

Els cavallers de Bedós i les seves possessions a Caldes de Malavella, Calonge, Sils i Vidreres (s. XII-XIV)

JOSEP FORMIGA I BOSCH
Llicenciat en ADE, Centre d'Estudis Selvatans

ESTHER LOAISA I DALMAU
Geògrafa, Ateneu Popular de Calonge

JOAN MOLLA I CALLÍS
Jurista, Ateneu Popular de Calonge

Resum: Estudi dels cavallers de Bedós amb origen a Maçanet de la Selva (s. XII), que després posseïren la torre de Bedós situada entre Sils i Vidreres (s. XIII-XIV), i el castell de Malavella (s. XIII). Es van expandir pel Baix Empordà, així foren amos del feu de les Fonts a Calonge i serviren al rei en el segle XIII. S'emparentaren amb una família de cavallers d'Eivissa. La torre de Bedós de Vidreres en el segle XIV passà a la família dels Cruïlles, que vivien a Caldes de Malavella.

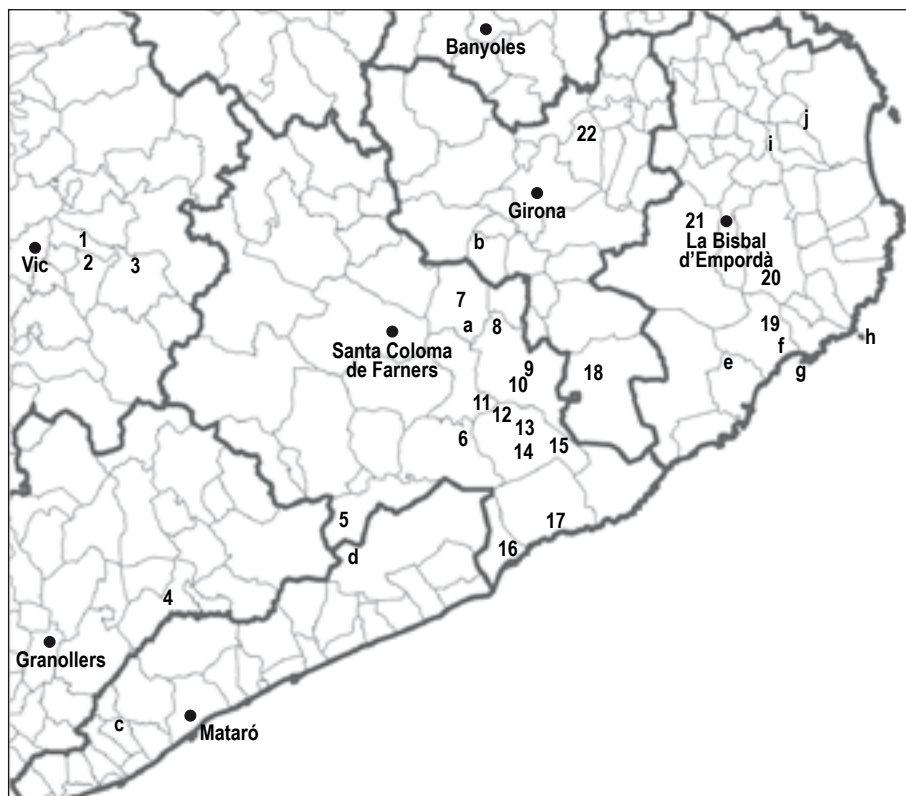
Paraules clau: Bedós, cavaller, Calonge, Sils, Vidreres

Abstract: *Study of the knights of Bedós originating in Maçanet de la Selva (XII), which then owned the tower of Bedós located between Sils and Vidreres (XIII-XIV), and the castle of Malavella (XIII). Expanded by the Baix Empordà, and were thwen owners of the Fonts in Calonge and serveh the king in the thirteenth century. Is related to a family of knights of Eivissa. Bedós tower of Vidreres in the forteenth century became the Cruïlles family, who lived in Caldes de Malavella.*

Keywords: *Bedós, knights, Calonge, Sils, Vidreres*

Quaderns de la Selva, 24 (2012)
67-96

POSSESSIONS, FEUS I DELMES

- 1 Folgueroles
- 2 Sant Julià de Vilatorrada
- 3 Sant Sadurn de Noya (avui d'Osormort)
- 4 Collsabadell (Llinars del Vallès)
- 5 Falgars (Fogars de la Selva)
- 6 Torre Cartellà (Maçanet de la Selva)
- 7 Vilobí d'Onyar
- 8 Franciac (Caldes de Malavella)
- 9 Casa Perella (Caldes de Malavella)
- 10 Castell de Malavella
- 11-12 Torre Bedós i masos a Sils i Vidreres
- 13 Castell de Sant Iscle (Vidreres)
- 14 Mas Valldaniel (Vidreres)
- 15 Caulès (Vidreres)
- 16 Blanes
- 17 Lloret de Mar
- 18 Llagostera
- 19 Fonts/Sant Daniel (Sant Antoni de Calonge)
- 20 Fitor (Forallac)
- 21 Cruïlles
- 22 Celrà

PRINCIPALS LLOCS RELACIONATS

- a Territori Bedós (Vilobí d'Onyar)
- b Comanda del Temple d'Aiguaviva
- c Castell de Burriac (Cabrera de Mar)
- d Monestir de Roca-rossa (Tordera)
- e Fenals (Castell-Platja d'Aro)
- f Monestir Collet (Sant Antoni de Calonge)
- g Port de Palamós
- h Illes Formigues
- i Llabià (Fontanilles)
- j Torroella de Montgrí

POSSESSIONS, FEUS I DELMES DELS BEDÓS I DELS CRUÏLLES - PERELLA

En el context del feudalisme, instaurat a l'Europa occidental a partir del segle XI, podem considerar que els cavallers eren, junt amb els membres d'ordes religiosos militars, com per exemple els templers, els guerrers o militars de menys graduació de l'època.¹ “Moltes torres del territori de la Selva –assenyala Elvis Mallorquí– tenen l'origen en les residències fortificades de llinatges de cavallers... Ara bé, encara queden moltes torres i cases fortes per estudiar des del punt de vista de l'arqueologia, com... la de Bedós a Sils, entre moltes altres. I, paral·lelament, falten recerques sobre els llinatges de cavallers que les van construir i habitar en els primers temps”.² La nostra aportació s'orienta, doncs, en aquest sentit.

Bedós, com a topònim i antropònim

La família Bedós, documentada entre els segles XII i XIV, a la fi del segle XIII posseïa la torre de Bedós, situada entre Sils i Vidreres;³ la possessió de Fonts a Calonge, que tenien en feu per Berenguer de Santvicenç; i el castell de Malavella, que tenien en feu pel rei d'Aragó. Així, els seus dominis estaven repartits entre les actuals comarques del Baix Empordà i de la Selva. A Vilobí d'Onyar també existí un territori anomenat Bedós i el templer Arnau de Bedós.

En la nombrosa documentació manejada i en la bibliografia consultada, hem trobat el cognom familiar principalment en tres formes catalanes: Bedoç, Bedós i Badós. Consultats l'*Onomasticon Cataloniae* i el Diccionari Alcover-Moll, en aquest article utilitzem Bedós.⁴

El territori de Bedós i el castell de Vilobí

A l'actual terme de Vilobí d'Onyar existia un territori anomenat Bedós, ja esmentat el segle x. Així, el 9 de febrer de 968 el bisbe de Girona Arnulf va consagrar l'església de Santa Eulàlia de Vallcanera, al terme de Sant Esteve de Caldes, comtat de Girona. El mateix bisbe li concedí les dècimes, primícies i oblacions dels vilars de Vallcanera i Ermedàs, que afronten amb Caldes, Bedós, el riu Taped i el Bagastrà al terme de Vilobí, sotmetent-la a la seu amb un cens anual d'un semodi, entre blat i ordi, i a Sant Esteve de Caldes amb l'adjutori.⁵

L'any 1338 el senyor del castell de Vilobí d'Onyar era Ramon Malars, ciutadà de Girona, que va fer capbrevar les seves possessions a Vilobí.⁶ En aquest capbreu s'esmenta que el feu de Bedós el posseïa per dos terços Ramon de Malars i per

1 CAIRNS, 1994.

2 MALLORQUÍ, 2011a: p. 270-274.

3 FORMIGA, 2011: p. 183-185.

4 COROMINES, J (1994): *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, v. II, p. 390. Segons aquesta obra, de caràcter etimològic, es tracta d'un mot preromà (potser d'origen celta).

5 MARQUÉS, 1994: p. 155.

6 MARQUÉS, 1985: p. 27-52.

Restes del Castell de Malavella que posseïen els cavallers Bedós en els segles XIII i XIV.

un terç Pere Fresolf, en total hi havia 20 possessions.⁷ L'any 1343 va comprar la jurisdicció de Vilobí al rei Pere IV el Cerimoniós per 4.000 sous. La ciutat de Girona recomprà la jurisdicció en dues vegades, 1345 i 1365. El rei la va vendre el 1368 a un altre ciutadà, Francesc Santmartí. Els pagesos la recompraren en 1374-75⁸ per tal de redimir-se i lliurar-la al rei, en un pacte que va durar fins al 1380, any en què l'Infant Joan d'Aragó la va tornar a cedir als Santmartí, pel preu de 20.000 sous.⁹

El segle xv Elionor de Santmartí, hereva de Vilobí d'Onyar, es va casar amb Guillem Ramon de Cruïlles, mort el 1451. Així la jurisdicció de Vilobí passà als Cruïlles. El 1595 residien al castell Joan Olmera de Bianya i de Cruïlles i la seva esposa, Elena de Cruïlles, senyora del castell de Vilobí. La família dels Cruïlles el va posseir fins al 1789, en què en morir sense descendència Francesc IV de Cruïlles i de Rocabertí passà als Sarriera, comtes de Solterra.

El 1872 el comte de Solterra vengué el castell a Pere Madrenys i Boadas, cavaller de la Reial Ordre Americana d'Isabel la Catòlica. De Pere Madrenys passà al seu fill Josep. En morir aquest l'any 1942, solter i sense descendència, va deixar els

7 MARQUÈS, 1985: p. 38.

8 GUILLERÉ, 1993: v. I, p. 87.

9 SANTAMARIA, 1996: p. 34-35.

seus béns a un nebot i fillol, Josep M. Vivas i Madrenys, que en morir l'any 1974, el cedí al seu fill i hereu Joaquim Vivas i Solà.¹⁰

El templer Arnau de Bedós

L'orde militar del Temple fou fundat a Jerusalem el 1118 per Hugues de Payens i altres cavallers francesos, amb el vot de socórrer els pelegrins que anaven a visitar els llocs sants. L'orde va començar a estendre's per tot l'Occident i s'introduí a Catalunya el 1131, arran de la professió del comte Ramon Berenguer III. Les possessions, dependents a partir de 1143 del mestre de Provença, s'anaren organitzant en comandes sota la direcció d'un preceptor o comanador. Les principals comandes del Temple a Catalunya foren: Gardeny, Tortosa, Barberà, Plau, Granyena, Miravet, Corbins, Barberns, Puig-reig, Montsó, Aiguaviva (Gironès),¹¹ Castelló d'Empúries, Masdéu, etc. La principal funció dels templers va ser el suport militar a la reconquesta (Mallorca i València); destacaren també com a consellers reials i financers. Tanmateix, el 1307 Felip IV de França decidí suprimir l'orde per apoderar-se de les seves riqueses. Els templers francesos foren empresonats. A la corona aragonesa també foren detinguts i el 1312 se celebrà un concili a Tarragona on es va reconèixer la innocència dels templers catalans, però se'n decretà la dispersió. Els seus béns foren adjudicats als hospitalers, fins que Jaume II el 1317 aconseguí la creació de l'orde de Montesa, amb els béns que el Temple i l'Hospital tenien al regne de València, mentre que les possessions que el Temple tenia a Catalunya, Aragó i Mallorca passaren a l'Hospital.

Els primers anys de la implantació del templer al Principat trobem Arnau de Bedós, cavaller templer. Era fill de Ramon Arnau de Bedós i tenia com a germans Pere, Guillem i Bernat.¹² Tenien possessions a la zona d'Osona (Sant Sadurní de Planeses, Sant Julià de Vilatorrada i Folgueroles). No s'ha trobat prou informació per establir la relació familiar entre Arnau de Bedós i els Bedós objecte d'aquest estudi.

Arnau de Bedós es troba documentat entre el 1135 i el 1138. Així el 1135 Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, amb l'aprovació dels seus barons, dona el castell de Barberà de la Conca a l'orde del Temple, representat per Arnau de Bedós i Hug Rigald.¹³ Arnau va rebre a favor del Temple béns del seu pare situats a Osona, un alou al terme de Collsabadell, el mas Roviradec de Sentmenat, una rovira situada a Castellar del Vallès, etc. Entre el 1136 i 1386 Arnau va rebre béns a favor de la comanda de Masdéu, situada al Rosselló.¹⁴

10 SANTAMARIA, 1996: p. 35.

11 VILAR, 2000: p. 153-154. Des de València, el 30 de maig de 1308 Jaume II nomenà Guillem Olomar administrador de la comanda del Temple d'Aiguaviva.

12 TRÉTON, 2010: doc. 15 i 19.

13 ROVIRA, 1926: v. IV, p. 85; SANS, 1997, doc. 28; BAIGES-FELIU-SALRACH, 2010: doc. 655.

14 BAIGES-FELIU-SALRACH, 2010: doc. 656.

El 1131 Alfons I, rei d'Aragó, atorgà testament i en no tenir descendents directes deixà el seu regne als ordes del Temple, de l'Hospital i del Sant Sepulcre. Però un cop mort el monarca el 1134, els seus súbdits varen escollir Garcia VII per regnar a Navarra i Ramir II *el monjo* per rei d'Aragó, el qual, de fet, era bisbe, no consagrat encara, de Roda-Barbastre i va haver de deixar l'ofici eclesiàstic per ser rei. L'Església va defensar les darreres voluntats d'Alfons I a favor dels ordes i no fou fins l'any 1140 que Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, defensant ja els seus propis interessos i els de la seva dona Peronella, filla i hereva de Ramir II d'Aragó, va obtenir de Roma que pogués dialogar amb els tres ordes i arribar a un compromís. L'estiu de 1141 s'arribà a un acord amb els ordes de l'Hospital i del sant Sepulcre. L'acord definitiu amb el Temple arribà el 1143.¹⁵ Quan el 1143 Ramon Berenguer IV escriu una carta al gran mestre del Temple i ofereix a l'orde diverses senyories a canvi de la renúncia al testament del rei Alfons I, esmenta que quedaven també a favor del Temple les donacions que havia rebut Arnau de Bedós.¹⁶

Breu crònica de la nissaga Bedós a la Selva

El primer personatge documentat de la nissaga Bedós és Bernat de Bedós, quan el 1196 juntament amb la seva muller Dolça varen vendre al monestir de Santa Maria de Roca-rossa (parròquia de Santa Eulàlia d'Hortsavinyà, avui municipi de Tordera) la seva *condomina*¹⁷ situada a la parròquia de Sant Llorenç de Maçanet de la Selva, en el lloc anomenat Cabrer. Posseïen la *condomina* en franc alou. El document és signat, entre d'altres, per Odó, germà de Bernat de Bedós.¹⁸

Una filla de Bernat de Bedós, Alaidis, es va casar amb Pere Gros de Falgars, parent dels Falgars¹⁹ que varen intervenir en la donació de 1145 de Roca-rossa.²⁰

15 MESTRE, 1996: p. 116.

16 BAIGES-FELIU-SALRACH, 2010: doc. 820.

17 Uns sinònims són *coromina* o *colomina*. Significa terra reservada per part d'un senyor, explotada directament i no donada a cens a uns pagesos. A Sant Antoni de Calonge hi ha el paratge Torre Colomina, que pertanyia a les monges benedictines del Monestir de Santa Maria del Mar (o del Collet).

18 PONS, 1984a: doc. 39.

19 Àlex Valverde i Ferrer ha escrit sobre la família Falgars: "La història inèdita del cavaller Pere de Falgars". *Tordera, història d'un poble*, II. Cercle d'Història de Tordera, 2009, p. 140-143; i "La història inèdita del cavaller Pere de Falgars, senyor de Vilobí", *Tosquija*, 19 (2011), 8-9.

20 El monestir agustiní de Roca-rossa fou fundat gràcies a la donació que el 1145 va fer Guerau III de Cabrera, vescomte de Girona i d'Urgell, a favor del monjo Bernat, de l'alou de la Fradera situat a la banda de ponent de la Roca Rossa, per tal de bastir-hi una església en honor de Santa Maria. Aquest alou era posseït en feu pels pare i fill Berenguer Pere i Pere de Falgars, els quals consenten en la determinació de llur senyor major i transfereixen els drets al monjo Bernat a títol de donació. Sembla que l'època d'esplendor d'aquest priorat fou dels darrers anys del segle XII fins a mitjan segle XIII. El segle XV tenia priors comendataris. El 1593 amb la creació del bisbat de Solsona els rèdits de Roca Rossa foren units al capítol d'aquella catedral. El 1196 Pere Gros de Falgars i la seva muller Alaidis de Bedós varen donar al monestir de Roca-rossa part del delme de Sant Cebrià de Falgars (actualment Fogars de la Selva) i una feixa de terra al lloc dit Mata. El 1200 van fer donació a favor de Sant Corneli i en nom d'aquesta a Guerau, del puig anomenat Montells, on s'hi pugui aixecar una església d'acord amb el bisbe de Girona. Aquesta donació donà lloc a una petita canònica agustina, anomenada Sant Corneli de Montells, situada en el terme parroquial de Vallmanya (avui Tordera), de curta existència ja que l'any 1218 s'extingí i Guerau IV de Cabrera lliurà el seu patrimoni al priorat de Roca-rossa.

La Torre de Cartellà de Maçanet de la Selva: el segle XIV
els Bedós establiren relació amb els Cartellà.

El 1217 Pere Gros de Falgars atorgà testament, donant a la seva muller l'honor de Falgars (Fogars de la Selva).²¹

El fill hereu de Bernat de Bedós fou Arnau de Bedós, que trobem documentat entre els anys 1197 i 1246 sempre amb la categoria de cavaller.²² El 1227 és un dels signants d'un document de donació pel qual Bernat de Cartellà i la seva muller Saura donen al monestir de Roca-rossa el molí que per ells tenen Gerard Muntaner i Berenguer Reixach a la parròquia de Tordera.²³ El 1246 Arnau de Bedós juntament amb Guillem de Cartellà dicten un laude arbitral en qüestió moguda entre Pere Vedell de Roures amb la seva muller Cília, d'una part, i els consorts Bernat Pujol i Arsendis, de l'altra, sobre una *condomina* prop de l'església de Sant Llorenç de Maçanet que posseïen els Vedell i els Pujol reberen en acapte²⁴ del canonge Ramon d'Avinyó capellà de la parròquia.²⁵ En aquests documents surt esmentada la família Cartellà, senyors de la torre de Cartellà de Maçanet de la

21 PONS, 1984a: doc. 154.

22 SOBREQÜES (2011): p. 34-35.

23 PONS, 1984a: doc. II.

24 Acapte, a mitjan segle XIII, equivalia a establiment emfitèutic, si bé aquesta terminologia encara no estava completament implantada.

25 PONS, 1984b: doc. 69.

Selva.²⁶ Els Bedós devien tenir un estatus similar als Cartellà, ja que hem vist que actuaven conjuntament. Segons Pons Guri, els Bedós eren una nissaga de cavallers oriünda de Maçanet de la Selva. Una branca de la família degué desplaçar-se vers la costa del vescomtat de Cabrera; així el cavaller Guillem de Bedós, encara vivent el 1323, podia ser el pare de Bord de Bedós, que havia estat al servei dels barons de Montclús i Montpalau, ja que apareix amb molta freqüència, entre 1314 i 1326, com a procurador de la noble Elionor de Cabrera en la firma d'escriptures al terme de Montpalau.²⁷ A la fi del segle XIII els Bedós vivien a la seva torre situada entre Sils i Vidreres.²⁸

Els Bedós participen en l'expansió mediterrània dels segles XIII i XIV

Arnau de Bedós fou succeït pel seu fill Bernat de Bedós, també cavaller, i aquest darrer pel seu fill, també anomenat Bernat de Bedós. Es troben documentats entre 1268 i 1321 i varen establir vincles amb cavallers que participaren en la conquesta de Mallorca i Eivissa. Així, el 1286 Bernat de Bedós, juntament amb el també cavaller Pere de Llabià, de Torroella de Montgrí, és un dels testimonis del testament de Bernat de Santa Eugènia, senyor de Torroella de Montgrí, en què designà hereva la seva filla Sança, casada amb Guerau VI, vescomte de Cabrera. Li deixava el castell de Torroella, la vila d'Albons, les seves pertinences al bisbat de Barcelona, la casa i fortalesa d'Espinella, el seu honor de Santa Eugènia de Berga i tot el que tenia al bisbat de Vic.²⁹

El primer document on consten els dos Bernats és del 1277, quan Bernat de Bedós, fill de Bernat, és un del signants del document pel qual el veguer de Girona Berenguer de Torroella ven al bisbe de Girona Pere de Castellnou el castell de Vila-romà, en compliment del testament del seu darrer posseïdor, Pere Alemany, pel preu de 45.000 sous.³⁰ Per situar-nos, Palamós neix el 1279, i Vila-romà (avui Sant Joan de Palamós) no fou annexionat al municipi de Palamós fins 1942. El medieval castell de Vila-romà,³¹ del qual es conserven unes restes, està situat al nord del terme municipal, al costat de l'ermita de Santa Maria de Bell-lloc i ambdós propers pel sud-oest al paratge de Fonts (Calonge), el 1277 feu dels Bedós.

26 L'establiment del llinatge dels Cartellà de Maçanet va tenir lloc cap a l'any 1159 pel casament d'Arnau Guillem de Cartellà, senyor de Santa Eugènia i Salt, amb Ermessenda, pubilla de la casa de Maçanet, que tenia la torre després dita de Cartellà pel vescomte de Cabrera. D'aquest matrimoni nasqué una filla, també de nom Ermessenda, que es va casar amb Bernat de Cartellà, fill segon de Pere Galceran de Cartellà, senyor dels castells de Falgons de Cartellà o de Granollers de Rocacorba. D'aquest matrimoni nasqueren almenys cinc fills, un dels quals, Bernat de Cartellà, va casar-se en 1255 amb Saura de Dosrius. Els va seguir en el llinatge dels Cartellà Bernat II, que va casar-se amb Sibília de Sant Vicenç. La torre de Cartellà va estar en poder d'aquest llinatge fins a l'extinció d'aquest el segle XIX.

27 PONS, 1989: p. 148.

28 Annex documental 1.

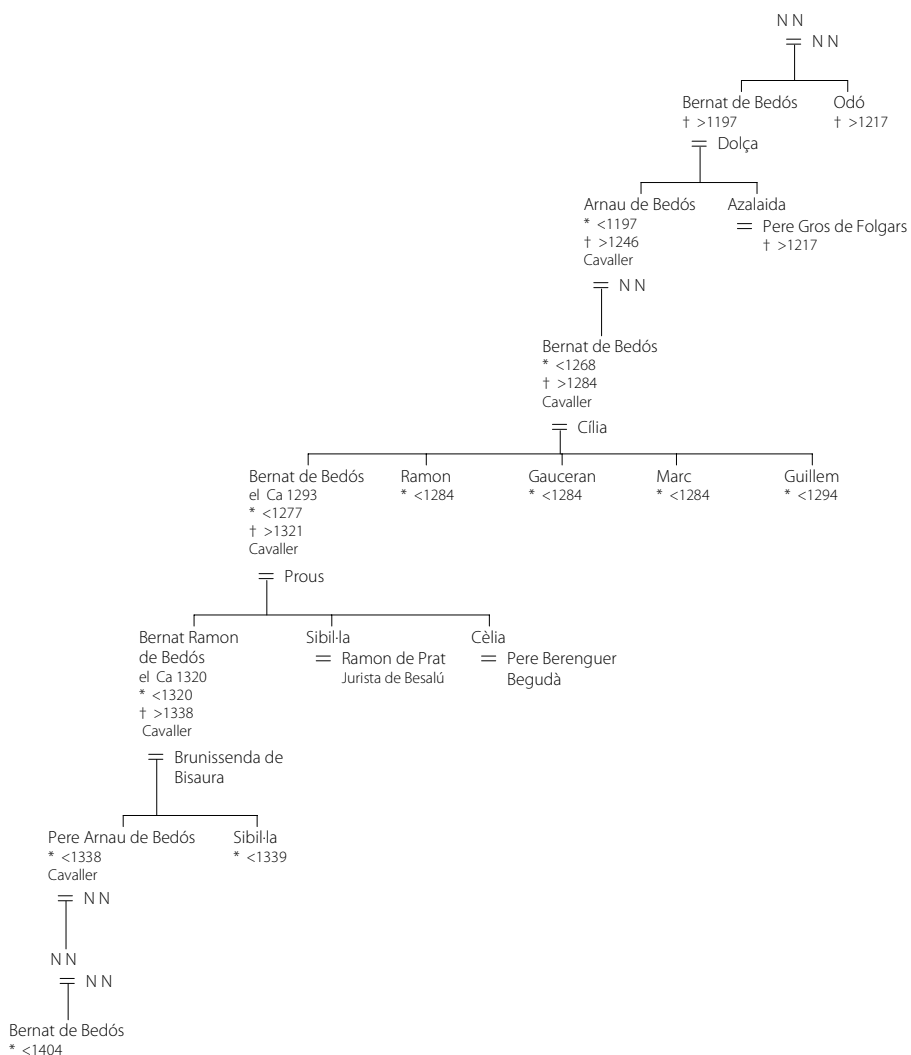
29 NEGRE (1966): p. 213-260. Bernat de Santa Eugènia o de Torroella el 1229 va participar en la conquesta de Mallorca, fou governador de l'illa. Contribuí al jurament de vassallatge que els musulmans de Menorca feren el 1231 al rei Jaume I. Va ajudar al seu germà, Guillem de Montgrí, a la conquesta d'Eivissa el 1235. El seu altre germà, Ramon de Torroella, fou el primer bisbe de Mallorca.

30 MARQUÉS (2009): doc. 77.

31 TRIJUEQUE (1991). S'agraeix a l'autor haver-lo pogut consultar.

Arbre genealògic de la família Bedós

El 1284 Bernat de Bedós donà entre vius al seu fill Bernat, per herència paterna, la casa de Bedós amb els drets que li pertanyen a les parròquies de Sils i Vidreres; el castell de Malavella, que té pel rei a la parròquia de Caldes de Malavella; els seus masos i masoveries de la parròquia de Calonge; i el feu que el cavaller Bernat de Llabià té per ell a la parròquia de Fitor.³² Les propietats dels Bedós estaven sota diverses jurisdiccions. Així, la casa de Bedós estava dins la del vescomte de Cabrera; Caldes de Malavella era de jurisdicció reial, el segle XIV venuda als Montcada; Calonge també era de jurisdicció reial, però empenyorada a una branca de la casa dels Cruïlles pel comte-rei, bé que el 1371 pagant la universitat o comú de Calonge retornà a la jurisdicció reial i altra vegada empenyorada per un altre monarca, pagant per segon cop la universitat, tornà a la jurisdicció reial mitjançant els capítols de 1437 (esdevingué vila reial amb batlle propi i síndics a Corts); i Fitor segons diversos autors romangué sota la jurisdicció d'una branca de la família Cruïlles. Les poblacions esmentades es troben a les actuals comarques de la Selva i del Baix Empordà.

L'any 1285 es va produir la invasió de Catalunya per part dels francesos, que entraren al principat per l'Empordà. En organitzar la resistència a la invasió el rei Pere II el Gran comptava amb els ports de Sant Feliu de Guíxols i de Palamós. El 8 de juny el rei encomanà especialment la custòdia de la vila de Palamós als cavallers Arnau de Ribera, calongí,³³ i Bernat de Bedós, els quals s'unirien als del sometent de Palafrugell i d'altres llocs per tal de defensar el port.³⁴ La ciutat de Girona fou assetjada del juny al setembre, en què va caure en mans franceses. L'esquadra francesa fou vençuda per Roger de Llúria a les illes Formigues i la resta desfeta a la badia de Roses. L'exèrcit francès, sense avituallament, va haver d'emprendre la retirada, durant la qual la reraguarda fou delmada al coll de Panissars. El rei francès, Felip III l'Ardit, malalt, va morir a Perpinyà l'octubre de 1285.

Bernat de Bedós, fill, es va casar cap el 1286 amb Prous, filla de Bernat Oliver, cavaller d'Eivissa. El 1286 els futurs contraents es van atorgar escriptura d'esponsalici davant Ramon Rabassa, notari públic d'Eivissa, que fou ratificada en dues escriptures de 1293. En la primera datada el 9 de maig de 1293 Bernat de Bedós dóna possessió de la seva casa de Bedós i les seves possessions a la seva muller, davant testimonis. S'esmenta que la força de Bedós fou venuda a Prous.³⁵ L'endemà 10 de maig de 1293 Prous donà en dot a Bernat de Bedós la seva força de Bedós, situada a les parròquies de Sils i Vidreres. I Bernat fa donació a Prous en concepte d'escreix de la possessió que té en feu per Berenguer de Santvicenç a la parròquia de Calonge, anomenada Fonts, i del castell de Malavella, que té en feu pel rei d'Aragó.³⁶

32 Annex documental 1.

33 TRIJUEQUE (2003): p. 281, ens refereix que el Rei Pere II donà en feu el Castell de Sant Esteve de Mar a Arnau de Ribera.

34 COSTA (1982): p. 140; ACA, Cancelleria Reial, registre 56, f. 123v; Annex documental 2.

35 Annex documental 3.

36 Annex documental 4.

El 1303 Bernat de Bedós va donar al benefici de Sant Miquel de l'església de Vidreres totes les terres que hi ha al pla del riu de Caldes, situades a la parròquia de Santa Maria de Sils, les quals estan sota domini de Bernat de Cabrera.³⁷ Aquell mateix any Bernat de Bedós va fer reconeixement a la seva esposa Prous d'algunes rendes que li havia venut a l'illa d'Eivissa, per les quals s'obliga amb totes les seves propietats de Bedós.³⁸

Bernat de Bedós fou succeït pel seu fill Bernat Ramon. Així el 1320 Bernat de Bedós, en nom seu i com a procurador de la seva esposa Prous, dóna al seu fill Bernat Ramon a punt de casar-se amb Brunissenda, filla de Jaume de Bisaura, tota la casa de Bedós amb les seves dependències i honors amb certes reserves.³⁹ Bernat va tenir almenys dues filles, Cèlia que es va casar amb Pere Berenguer Begudà,⁴⁰ i Sibil·la amb Ramon de Prat, jurista de Besalú.⁴¹

El 1321 Bernat va reconèixer tenir pel bisbe de Girona una part del delme de Fitor, que per ell té Bernat de Llabià, cavaller de Fenals.⁴² Per cert Gueraua de Llabià, que morí el 1338 (fou muller del cavaller Bernat de Llabià, segurament la mateixa persona), tenia una làpida al Monestir de monges benedictines de Santa Maria del Mar (avui el Collet de Sant Antoni de Calonge).⁴³

Bernat Ramon de Bedós es troba documentat entre 1320 i 1339. L'any 1326 Bernat Ramon de Bedós va reconèixer tenir per Ot de Montcada el castell de Malavella, com abans l'havia tingut pel rei d'Aragó.⁴⁴ L'any 1338 Bernat Ramon va vendre a Arsendis de Canet, com a priora del monestir de Valldemaria de Maçanet de la Selva, el mas Valldaniel amb franc alou situat a Vidreres, pel preu de 3.000 sous.⁴⁵ Aquest mas està situat a la parròquia de Vidreres, prop de la de Caulès. L'any següent el cavaller de Bedós signà àpoca a la priora conforme havia rebut tot l'import de la venda.⁴⁶

El 1338 i en escriptura atorgada davant el notari de Vidreres Berenguer Rafart actuaren com a testimonis els cavallers Bernat Ramon de Bedós i Pere Arnau de Bedós, que podien ser pare i fill. En aquest document el vescomte de Cabrera Bernat II confirmà i ratificà a la universitat dels habitants i futurs habitants del port-tila de Blanes les llibertats i franqueses que ja tenien concedides, segons escriptures que li van presentar.⁴⁷

37 BC, Arxiu Històric, pergami n. 12741.

38 BC, Arxiu Històric, pergami n. 204.

39 BC, Arxiu Històric, pergami n. 20.

40 BC, Arxiu Històric, pergami n. 457.

41 BC, Arxiu Històric, pergami n. 623.

42 ADG, Notularum, vol. G-6, f. 99v. G-006-03145.

43 SAMSÓ (2003): p. 134-136 i 140.

44 Arxiu Ducal de Medinaceli a Catalunya, Monestir de Poblet, registre 592, f. 616. Recerca realitzada per Pau Turon i Izquierdo.

45 ASD, llibre 15, núm. 59, f. 102.

46 ASD, llibre 15, núm. 58, f. 102.

47 PONS, 2001a: p. 63.

El 1339 Bernat Ramon donà a la seva filla Sibil·la amb motiu de les seves núpcies 12.000 sous, vestits i robes en concepte de llegítima paterna i materna.⁴⁸

La resta del segle XIV no s'han localitzat més documents de la família de Bedós. Però la segona meitat d'aquest segle es produí una disgregació del patrimoni. Així, la torre de Bedós situada entre Sils i Vidreres passà a mans d'una branca de la família Cruïlles, habitant a Caldes de Malavella. Mentre les possessions de Calonge continuaren sota control dels Bedós. El 1404 Bernat de Bedós atorgà escriptura de cens sobre diverses terres a Sant Martí de Calonge a favor de Bernat de Fuentes.⁴⁹ El senyoriu de Bedós a Calonge arriba fins al segle XIX.⁵⁰

La torre de Bedós (Sils-Vidreres) en mans de la família Cruïlles

Com diem, la torre de Bedós de Sils i Vidreres passà a mans d'una branca de la família Cruïlles, els Cruïlles de Vilobí.⁵¹ Aquests anaren a viure a Caldes de Malavella, ja que per casament posseïren el patrimoni Perella.

La primera cita documental de la família Parella és de cap al 1151, quan Arnau de Perella és veguer del comte de Barcelona a Caldes i Malavella. Al voltant d'aquell any existeix un memorial de greuges contra Arnau de Perella al qual s'acusava d'apropiar-se de grans que corresponien al comte i de desviar els ingressos judicials del comte. En definitiva, negligia les seves granges, espremia els pagesos més enllà del que permetien les rendes consuetudinàries, utilitzava els batlles per explotar la justícia en benefici propi i es retirava a casa seva per viure en la disbauxa.⁵² El seu fill Bernat de Perella l'any 1183 signà una concòrdia amb el rei i comte Alfons I d'Aragó sobre els aous, feus, masos, censos i altres coses que Bernat de Perella tenia a la vila de Caldes pel rei.⁵³

El 1240 es van celebrar capítols matrimonials entre Bernat de Perella i Brunissenda Soler. Bernat li donà entre d'altres la dècima part dels seus béns i Brunissenda aportà dos octaus del delme de Caldes i els censos del seu mas de Franciac. La donació del delme figura en un document separat; en canvi, l'heretament de Brunissenda s'incorpora al començament del document principal.⁵⁴

El bisbe de Girona (Bernat de Vilamarí, 1291-1312 o Berenguer de Cruïlles, 1348-1362) confirmà Brunissenda de Perella, muller de Bernat de Perella, la possessió de dos octaus del delme de la parròquia de Caldes i tot el delme de Sant Esteve de Caulès heretats del seu germà, així com la quarta part del delme de Sant

48 BC, Arxiu Històric, pergami n. 413.

49 Portal d'Arxius Estatals. Secció Noblesa de l'Arxiu Històric Nacional, fons dels marquesos de Toca. TOCA, CP. 397, D.14

50 Apareix mencionat en el Registre de la Propietat de Palamós en diverses finques de Calonge, entre les quals les primeres inscripcions dels masos Niell i Rador (avui Radó).

51 *Gran Enciclopèdia Catalana* (Barcelona, 2004), s.v. "Cruïlles".

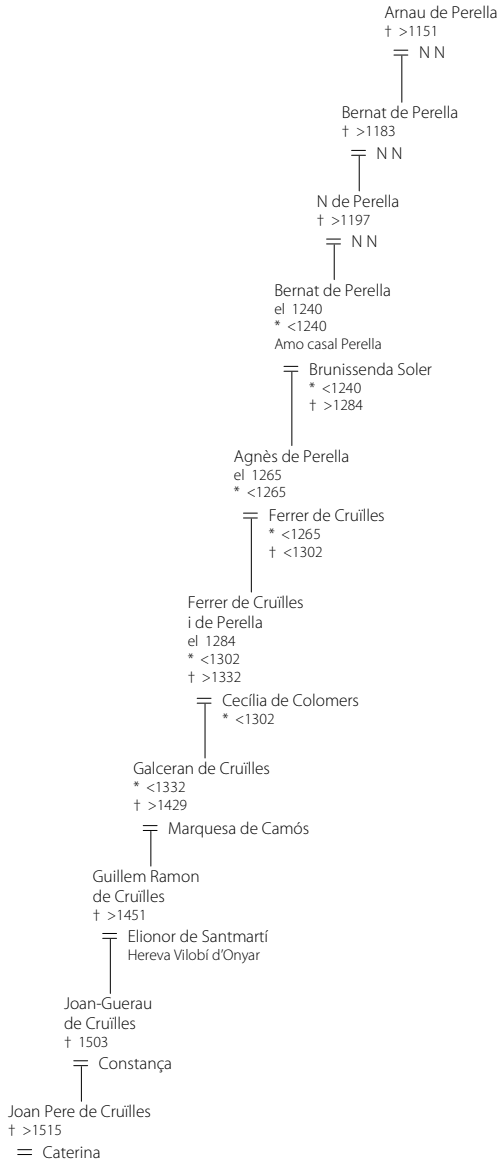
52 BISSON, 1997: p. 75-100. S'agraeixen aquesta i altres pistes del Tècnic de Cultura de l'Ajuntament de Caldes de Malavella, en Josep Casas.

53 BC, Arxiu Històric, fons Solterra, lligall 13/99.

54 BC, Arxiu Històric, pergami n. 419.

Arbre genealògic de la família Perella-Cruïlles

El casal Perella de Caldes de Malavella, que en el segle XIV per casament passà als Cruïlles.

Mateu de Franciac que prové del seu dot i de l'esponsalici del seu difunt marit. La confirmació es fa a reserva dels drets de domini directe del bisbe de Girona, que firma en senyoria.⁵⁵

El 1265 es van atorgar capítols matrimonials entre Ferrer de Cruïlles (besnét de Gilabert II, senyor de Cruïlles) i Agnès de Perella. Ferrer donà a Agnès 500 auris (300 en efectiu i 200 sobre les seves propietats a Cruïlles i Celrà) i Agnès aportà un dot de 500 auris (300 en moneda i 200 sobre les seves propietats a Caldes, Franciac i Llagostera, provinents del testament del seu pare Bernat de Perella) de manera que tots dos en gaudirien pro indivís sota certes condicions i a reserva del violari de Brunissenda, mare d'Agnès.⁵⁶ Amb aquest matrimoni aquesta branca dels Cruïlles anà a viure a Caldes de Malavella i van habitar a la casa dels Perella, llavors coneguda per casal dels Cruïlles i finalment per cal Ferrer de la plaça a Caldes de Malavella.

55 BC, Arxiu Històric, pergami n. 544.

56 BC, Arxiu Històric, pergamins n. 399 i n. 418.

Pati del casal Perella, de Caldes de Malavella;
a l'esquerra, finestra gòtica.

El 1284 Brunissenda Soler, filla de Bernat Soler i muller de Bernat de Parella, donà en heretament al seu nét Ferrer de Cruïlles i de Perella, tot allò que li pertocava per raó de l'herència paterna i materna.⁵⁷

El 1302, ja mort Ferrer de Cruïlles, el seu fill Ferrer de Cruïlles i de Parella, per raó del seu casament amb Cecília de Colomers, va rebre de la seva mare, Agnès de Perella, el casal de Perella de Caldes de Malavella amb les seves possessions i tots els seus béns.⁵⁸

El 1318 Guillem de Vilamarí, bisbe de Girona, confirmà a Ferrer de Cruïlles, de Caldes, diversos drets heretats de la seva àvia materna, Brunissenda de Perella, consistents en dos octaus del delme de la parròquia de Caldes, tot el delme de la parròquia de Sant Esteve de Caulès i dues obligacions sobre la parròquia de Franciac, una de les quals donada en esponsalici a la seva muller Cecília.⁵⁹ Aquell mateix any Ferrer de Cruïlles, senyor de Caldes de Malavella, va fer el capbreu de les cases i possessions que tenia a la vila de Caldes.⁶⁰

57 BC, Arxiu Històric, pergami n. 440.

58 BC, Arxiu Històric, pergami n. 363.

59 BC, Arxiu Històric, pergami n. 614.

60 BC, Arxiu Històric, pergami n. 687.

Cap el 1332 va morir Ferrer de Cruïlles i de Perella i fou succeït pel seu fill Galceran de Cruïlles i de Colomers. Entre el 1362 i el 1371 Galceran de Cruïlles consta al Llibre verd de l'Arxiu Diocesà de Girona,⁶¹ amb el nom de Perella, que obtenia ¼ del delme de Caldes de Malavella, ¼ del de Franciac i una part del de Caulès de Vidreres, ja que tenia en feu els delmes del senyor del castell de Blanes, del senyor del castell de Lloret i el del castell de Sant Iscle.⁶²

L'any 1391 Galceran ja era amo del feu de Bedós (Sils-Vidreres).⁶³ Galceran de Cruïlles va morir cap el 1429 i fou succeït pel seu fill Guillem Ramon de Cruïlles i de Camós, que es va casar amb Elionor de Santmartí, hereva de Vilobí d'Onyar. El seu nét al final del segle XV marxà de Caldes de Malavella per anar a viure a la ciutat de Girona; així, el 9 de desembre de 1490 va obtenir la franquesa per part dels jurats de Girona.⁶⁴ Degueren residir en el casal heretat de la família Santmartí, situat al carrer de Ciutadans núm. 12 i que actualment és on està ubicada la seu de la Cambra de la Propietat Urbana de Girona. I per herència passà a la fi del segle XVIII a la família Sarriera, comtes de Solterra. Els Sarriera ja posseïen un casal en el carrer Ciutadans núm. 18, que és l'actual palau Solterra, seu dels serveis territorials a Girona del Departament de Cultura de la Generalitat. Els comtes de Solterra en el segle XVIII ja vivien a Barcelona, així que es van vendre les propietats de Girona: el que havia estat casa dels Santmartí i llavors dels Cruïlles la va vendre Joan M. de Sarriera-Gurb, Despujol i de Cruïlles a Ramon de Manresa, d'Asprer, Montcorb, Ramis i d'Albartí el 21 de juliol de 1800 per 13.006 lliures.⁶⁵ I el 1876 el comte de Solterra va vendre l'antic casal dels Sarriera (palau Solterra) a Josep Carreras i Almirall, el qual l'any 1907 el vengué a Josep Puig i Corominola.⁶⁶

Les diverses possessions dels Bedós els segles XIII i XIV

A continuació es detallen les possessions dels Bedós: la torre de Bedós, Fonts de Calonge i el castell de Malavella.

La torre de Bedós situada entre Sils i Vidreres

De l'edifici de la torre de Bedós actualment no s'ha localitzat cap resta. Bedós era un veïnat que s'estenia entre Sils i Vidreres, a banda i banda de l'actual carretera C-63. En el terme de Vidreres comprenia l'espai ocupat actualment pels masos Durillos, Fiulet, Flassià, Lluís, Rabassa i Rajoler; i a Sils els masos Domènec, Pedrer i Sers. Un rec situat a prop del mas Pedrer s'anomenava rec de Bedós l'any

61 MALLORQUÍ, 2011b: doc. 207, 208 i 217.

62 GUILLERÉ, 1989: p. 94-95.

63 BC, Arxiu Històric, pergami n. 11.

64 CASTELLS (1984): p. 102.

65 PELAI (1978): p. 143.

66 MIRAMBELL (1993): p. 36-39.

El mas Domènec de Sils, terres del qual van pertànyer als Bedós.

El mas Pedrer de Sils, a prop del qual passa un rec que s'anomenava *rec de Bedós*.

El mas Valldaniel que va pertànyer als Bedós fins el 1338, situat a Vidreres a prop de la parròquia de Caulès. Fotografia d'en Joaquim Mundet de l'any 1975.

1608.⁶⁷ Amb aquesta informació podem situar la torre de Bedós a prop del mas Pedrer. Al voltant de la torre de Bedós existien els masos i terres que pertanyien als Bedós i isolat d'aquests posseïen el mas Valldaniel situat a la parròquia de Vidreres, afrontant amb la de Caulès.

El 1277 el feu de Bedós comprenia els masos Serra, Carbonell, Natall, Ramon Ferrer, Lupeti de Bedós, Saura, Bernat Rubei, Mercader, Jaume de Fonte i Valldaniel, situats a la parròquia de Vidreres; i els masos Serra, Marrahi, Lupet Ferrer, Pere Trobat, Ferrer, Ferrer Sunyer, Bartomeua i Tomàs de Bedós situats a la parròquia de Sils.⁶⁸

El 1449 entre el pagesos remences de Sils consten els de la zona de Bedós: *Anthonius Pascol de Bados*, *Marchus Mathamala*, *Marchus Domanec*, *Iohannes Marrahin*, *Anthonius Rovira* i *Petrus Cerç*.⁶⁹

En el fogatge de 1497 a la parròquia de Sils apareixen, entre d'altres, dos focs amb el topònim Bedós: Treiada Bedós i Pascual de Bedós.⁷⁰ I a Vidreres dels masos esmentats el 1227 només hi consta Carbonell.⁷¹ El 1527 Fradrique Enríquez de

67 Arxiu particular, pergami núm. 3 del mas Pedrer.

68 ADM, còpia digitalitzada procedent de l'Arxiu Històric d'Hostalric, fitxa 3512.

69 HOMS, 2005: p. 259.

70 ANORO-COSTA-FIGUERAS-LLINAS, 1993: p. 44-45.

71 IGLÉSIES, 1991: v. I, p. 311-312.

Cabrera, almirall major de Castella, va dur a terme les diligències de presa de possessió de les jurisdiccions dels vescomtats de Cabrera i de Bas. El 2 de juny de 1527 el seu procurador Juan de Villarroel es presentà a la batllia de Riudarenes, que incloïa Sils. Entre els caps de casa de Sils consta Pere Riera de Bedós.⁷²

No s'ha localitzat cap capbreu de les possessions dels Bedós, però sí que se n'esmenten en altres capbreus o documentació (es relacionen a l'Annex documental 5). Actualment el topònim Bedós s'ha perdut, ja que persones que habiten en masos d'aquella zona el desconeixen.

El feu anomenat de Fonts a la parròquia de Calonge

A l'època medieval a Calonge, municipi avui del Baix Empordà, fronterer amb la Selva històrica⁷³ (a l'oest limita amb Romanyà de la Selva), hi hagué diversos dominis feudals,⁷⁴ dos dels quals a l'actual Sant Antoni: el monestir de monges benedictines de Santa Maria del Mar (o del Collet) i els cavallers de Bedós, a la carena de Sant Daniel i Coma de Fonts, tocant als termes de Palamós i de Vilatorrada (avui Sant Joan de Palamós), molt a prop del seu castell.

Comprovant els noms de masos relacionats en les escriptures de successius segles per nosaltres consultades, referents al conjunt de finques del senyoriu de Bedós, dins de la parròquia de Sant Martí de Calonge, arribem a dues conclusions sobre la seva localització.

En primer lloc, i encara que els documents medievals parlen de Fonts, totes aquestes finques estaven situades al vessant de ponent de la carena avui coneguda com a Coma de Fonts i Sant Daniel, i eren o bé masos que pertanyien al senyoriu de Bedós (alguns consten derruïts a l'edat moderna), o bé peces separades d'aquests, o bé també peces ubicades en aquests dos paratges però de masos una mica allunyats, els quals no pertanyien al senyoriu de Bedós. En resum aquest tenia dominis entre el mas Sant Daniel (avui mas Falet) i el mas Niell (avui mas Baraca).

D'altra banda, en aquestes escriptures en total hem trobat citats trenta noms de masos, però alguns anomenen el mateix mas que amb el pas del temps va canviar de nom, si bé alguna masia es va tornar a aixecar de nou en un indret diferent dins de les terres del mateix mas. Quan el 1863 començà a funcionar el Registre de la Propietat, en les primeres inscripcions d'alguns masos encara es mencionà el domini directe del senyoriu de Bedós, però a nom de la titular de l'època que no portava aquest cognom.

Relacionem a continuació aquests noms de masos per ordre alfabètic: Andreu, Ardit, Arjelaguer, Auguet, Barceló, Besart, Çacort, Castelló, Comas, Font, Geli, Joan, Marquet, Massoni, Niell,⁷⁵ Pagès, Pere Berenguer, Pons, Pou, Puig Cabrer,

72 PONS, 2001b: p.155-213.

73 LOAISA-MOLLA-MORE, 2009: p. 270-271.

74 MOLLA-LOAISA, 2011: p. 73 i 74.

75 Registre de la Propietat de Palamós, finca 849 de Calonge, t. 3180, f. 105 (i passes a toms anteriors).

Mas Radó (esquerra) i mas Niell (dreta) a Coma de Fonts (Calonge), que foren del domini de la nissaga Bedós des del segle XIII fins el segle XIX.

Castell de Burriac (Cabrera de Mar) que en el segle XIII fou de Berenguer de Santvicenç, qui cedí en feu el domini de Fonts (Calonge) als cavallers Bedós.

Puig ats Monells,⁷⁶ Rador,⁷⁷ Resador, Ros de Fons, Sabater,⁷⁸ Saguer, Sant Antoni, Tarascó, Texidor, i Torre Lloreta de Mar.

La navegació catalana a la Mediterrània els segles XIII i XIV és un fet històric ben establert, per més que la creença popular de vegades afirmi que en aquella època no hi havia quasi navegació pels perills de corsaris i pirates.⁷⁹ El port reial de Palamós no fou fundat fins 1279, a l'extrem est de la badia. Els Bedós tenien dominis amb sortida a la mar pel port que devia funcionar al centre de la badia, avui Sant Antoni (documentat des del segle XV).⁸⁰

Mirant els annexos 3 i 4, consta que el 1293 Bernat de Bedós tenia el feu anomenat de Fonts a la parròquia de Calonge per Berenguer de Santvicenç,⁸¹ de Cabrera de Mar. S'ha defensat la hipòtesi que l'actual ermita de Sant Daniel fou la medieval torre de defensa dels Bedós,⁸² reaprofitada per esglésiola en el segle XVI.

A més dels Bedós a la parròquia de Calonge hi ha constància d'altres cavallers, un dels quals també relacionat amb la Selva: "Simó de Trilla, resident a Calonge, havia aconseguit diversificar prou les seves rendes: al llarg de la seva vida i fins a la seva mort, el 1317, va posseir els delmes d'Estanyol, Maçanet, Sils, Massanes i Vilobí, a més dels d'Ullastret i de senyories a Vila-romà i Vall-Illobrega."⁸³ Sembla que aquest cavaller Simó sa Trilla⁸⁴ fou també senyor de Vilanova de la Muga (avui, municipi de Peralada) i tutor de Ponç V Hug (1277-1313), comte d'Empúries (qui el 1282 va casar-se amb Marquesa, vescomtessa de Cabrera).

El record dels Bedós s'ha perdut també a Sant Antoni de Calonge. Persones que ara habiten en masos del que fou el seu domini el desconeixen. En canvi s'ha conservat molt viva la llegenda sobre el naixement a la contrada (als voltants de l'any 1292) d'Elisenda de Montcada, la qual casada amb el vidu Jaume II fou reina d'Aragó (1322-27); un personatge de la dita llegenda és el senyor del fantasiós castell de Sant Daniel, bé que hom li atribueix un cognom diferent del de Bedós.⁸⁵

76 Pel que fa a 'Puig ats Monells', sembla que cal interpretar 'ats' com a variant dialectal de 'als', tal com es pronunciarà la contracció en mallorquí i, segons recull el Diccionari Alcover-Moll en el cas anàleg de 'ets', també en l'empordanès oriental. En el nostre cas es tractaria de 'Puig en direcció cap als Monells', una manera de referir-se als elements del paisatge molt habitual en escriptures antigues. Agraïm a la paleògrafa Sílvia Mancebo el seu suport en aquest punt.

77 Registre de la Propietat de Palamós, finca 999 de Calonge, tom 3037, foli 144 (i passes a toms anteriors). Veg. MOLLA-BAUTISTA, 1998: p. 206-211, sobre el mas Radó (grafia actual).

78 LOAISA-MOLLA-MORÉ, 2009: p. 250-254.

79 ZUCCHITELLO, 2011.

80 PALOU, 2002: entre els ports medievals cità el de Sant Antoni de Calonge. ZUCCHITELLO (1982: p. 72 i 88) cita mercaderies sortides del port de Sant Antoni de Calonge en 1442 i 1458.

81 MODOLELL, 1993.

82 BADIA, 1977-1981: v. I, p. 131.

83 MALLORQUÍ, 2011: p. 274.

84 SOBREQUÉS, 2011: p. 105.

85 Una de les versions de la llegenda fou recollida en la novel·la històrica en castellà, obra de Torcuato TÁRRAGO, *Elisenda de Moncada* (Barcelona: Sociedad Editorial La Maravilla / Madrid: Librería Española, 1864, 548 p. i 10 làm.).

Base de la torre de defensa que fou dels cavallers Bedós,
avui ermita de Sant Daniel (Sant Antoni de Calonge).

El castell de Malavella

El castell de Malavella es troba ubicat al terme municipal de Caldes de Malavella a uns 2,5 km al sud del nucli i uns 2,5 km al nord-est d'on hi hagué la torre de Bedós (Sils-Vidreres), en un turó de 153 m. d'alçada que controla una àmplia plana situada al seu entorn. El primer esment del castell es troba en un document del 1057, en què apareix en un pacte que fan Ermessenda, vescomtessa de Girona, Enees Miró i Amat Eldric, d'una banda, i els comtes de Barcelona Ramon Berenguer i Almodis, de l'altra. En aquest document es parla dels honors de què gaudien Miró i Eldric, entre els quals el castell de Malavella que tenien per Ermessenda i que ara passaven a mans dels comtes de Barcelona.⁸⁶ En un altre document de 1057 Amat Eldric d'Orís, fill d'Ermengarda, jurà fidelitat a la comtessa Almodis, muller de Ramon Berenguer I, i prometé protegir-la a ella i a totes les seves possessions, entre les quals els castells de Cervera, Clarà, Solterra, Malavella, Begur i Terres.⁸⁷ D'aquesta manera a mitjan segle XII Ermessenda donà el castell de Malavella al seu nét Ramon Borrell I i aquest a la seva muller Almodis.

⁸⁶ FELIU-SALRACH, 1999: doc. 505.

⁸⁷ FELIU-SALRACH, 1999: doc. 533.

Com ja hem comentat, el 1284 Bernat de Bedós donà al seu fill Bernat de Bedós, entre altres béns, el castell de Malavella, que tenia en feu pel rei. I el 1293 Bernat el donà en escriure a la seva muller, Prous.

A primeries del segle XIV encara es trobava en funcionament i el 1326 el rei Jaume II donà perpètuament en lliure i franc alou a Ot de Montcada i als seus el castell de Malavella amb la vila de Caldes, els llocs de Franciac, Santa Seclina i Caulès, pertanyents a la batllia de Caldes i, a més, la jurisdicció civil i criminal, alta i baixa, mer i mixt imperi del castell i llocs esmentats i de Lloret i Tossa.⁸⁸ Aquell mateix any Bernat Ramon de Bedós reconegué tenir el castell per Ot de Montcada.

A la fortalesa, bé que força malmesa, es pot apreciar un recinte murat de forma irregular amb torres quadrades a tres dels angles. És el resultat de dues edificacions: la primera del segle X-XI en què el castell era un petit recinte quadrangular emmurallat, que encerclava la torre de l'homenatge, de planta circular. La segona és del segle XIII, quan s'enderrocà l'anterior i se'n construí un de nou, de planta quasi quadrada, d'uns 23 m de costat, que presenta els quatre angles reforçats amb bestorres aixamfranades de planta quadrangular, obertes per la part interior i totalment integrades dins el recinte del castell. El castell fou abandonat el segle XIV i substituït per una fortalesa nova a la vila de Caldes, el castell de Caldes, segurament arran de l'adquisició de la senyoria per part dels Montcada l'any 1326.⁸⁹

Al sector de tramuntana hi ha restes de la capella, dedicada a Sant Maurici, de planta rectangular amb absis semicircular, que sembla que aprofita una torre. No se'n tenen notícies fins al 1412, quan potser ja era un santuari i no capella del castell. Es desconeix el moment definitiu del seu abandó. Al costat del castell s'alça el santuari de Sant Maurici, que és un edifici d'una sola nau, de planta rectangular i absis semicircular. S'hi celebra un aplec anual, cada 22 de setembre.

Conclusions

Estudiar els cavallers de Bedós els incorpora a la història, en especial la de Caldes de Malavella, Calonge, Maçanet de la Selva, Sils i Vidreres. Pel que fa a la seva base territorial, en començar el segle XIV superaven la mitjana d'una vintena de masos per cavaller; així doncs, si sumem els que tenien entre totes les poblacions esmentades, segurament arribaven a un total d'una trentena.

Pel que sembla, foren cavallers al servei del rei i el segle XIII encara actuaven com a tals, quan hi havia cavallers de l'interior de la Catalunya Vella ja convertits en rendistes. El segle XV quan els Cruïlles abandonen Caldes de Malavella per anar a viure a Girona, ja són rendistes. També tingueren relació amb els vescomtes de Cabrera. És probable que fossin originaris de Maçanet de la Selva (segle XII) i que

88 FOLCH-LLINÀS-MERINO, 2007: v. 2, p. 442-768.

89 LLINÀS, 2009: p. 45-59.

Estany de Sils, que estava en part envoltat pel domini dels cavallers Bedós.

Fotografia d'Antoni Illa.

posteriorment es dirigissin cap a la costa. A la fi del segle XIV només conservaren els feus de Calonge. Es relacionaren amb altres nissagues que participaren en la conquesta de Mallorca, Menorca i Eivissa, cas dels Torroella o Santa Eugènia, o que s'hi establiren, com els Oliver.

Diguem finalment que els dominis dels Bedós estigueren situats en l'entorn de dos aiguamolls medievals, l'antic estany de Sils⁹⁰ i el dessecat Pla a Sant Antoni de Calonge.⁹¹ No seria sobrer d'incorporar-ne la memòria en la divulgació del patrimoni natural i cultural dels municipis on actuaren (aprofitant que l'edat mitjana està de moda).⁹² Ara bé, tot i que no hem trobat dades sobre el comportament social dels cavallers de Bedós, cal recordar que en general hi sol haver un fort contrast entre l'ideal cavalleresc i la realitat feudal.⁹³

90 MERCADAL, 2006.

91 MOLLA I LOAISA, 2006: p. 194-196.

92 Sergio Daniel BOTE (*La Vanguardia* 5/11/2011, Supl. *Estils de Vida*, p. 6-9) opina que l'Edat mitjana està de moda i com a exemples, entre d'altres, cita les novel·les històriques *El nom de la rosa* (1980), *Els pilars de la Terra* (1989) i la recent *La catedral del mar* (2006).

93 *Diccionari d'història de Catalunya*, s. v. "cavaller": "[S]empre hi va haver una gran distància entre l'ideal i el real, perquè, com mostren les fonts, el pillatge i la repinya practicats per la noblesa (sobresostracció salvatge) van ser molt freqüents durant tota l'edat mitjana...".

Annexos documentals ⁹⁴

1. 1284 maig 29

El cavaller Bernat de Bedós, fill del cavaller difunt Arnau de Bedós, desitjant escollir la vida de salvació, fa donació entre vius al seu fill Bernat, en satisfacció de la seva herència paterna, de la casa de Bedós amb els drets que hi pertanyen a les parròquies de Vidreres i Sils i els béns mobles localitzats a Vidreres, i també del castell de Malavella, que té pel rei a la parròquia de Caldes, dels seus masos i masoveries de la parròquia de Calonge i del feu que el cavaller Bernat de Llabià té per ell a la parròquia de Fitor, amb les seves pertinences, prestacions agràries i personals, servituds, jurisdiccions i els altres drets que li corresponen sobre les seves possessions, els seus senyors i els homes i dones que hi resideixen. Bernat de Bedós estableix també que, després del seu òbit, el donatari haurà de fer entrega de 150 auris a cadascun dels seus germans, Ramon, Gauceran i Marc, en pagament de la seva herència paterna. I, per tal que la donació tingui major fermesa, rep el seu fill Bernat com a home comanat <mitjançant l'homenatge> de mans, segons l'usatge de Barcelona.

O. Original perdut. – A. Còpia en paper de 1301: ADG, Mitra, calaix 5, vol. 24, f. 47v-48r (numeració moderna, f. 50v-51r)

2. 1285 juny 8

El rei encomana als cavallers Arnau de Ribera i Bernat de Bedós la defensa de la vila de Palamós, juntament amb els homes de Palafrugell i els de les altres localitats que la tenen assignada.

O. Original en paper: ACA, Cancelleria, Registres, vol. 56, f. 123v.

3. 1293 maig 9

El cavaller Bernat de Bedós dóna a Prous, la seva muller, la possessió de la seva força de Bedós, que li ha venut en alou amb un instrument pres pel notari sotasignat, i de totes les possessions, rèdits, masos, bordes, persones i altres dominis i drets que hi pertanyen arreu, tant en alou com en feu. I li lliura, en senyal de possessió, els divuit homes i les dues dones que s'anomenen, que redimeix de tots els lligams amb què li estan sotmesos i als quals mana, com també als altres tinentes de possessions seves, que responguin d'aquests drets a Prous tal i com n'havien de respondre a ell abans d'aquesta venda, i que li prestin homenatge. També li dóna la possessió del castell de Malavella i de l'honor de Fonts, que radica a la parròquia de Calonge, amb tots els seus rèdits, masos, persones, pertinences i drets i amb motiu de l'assignació i l'obligació del seu esponsalici, segons que ell va disposar a les seves

94 Els registres dels annexos documentals 1-4 han estat realitzats per Sílvia Mancebo Garcia.

cartes nupcials. Les vint persones esmentades abans reconeixen ser pròpies i sòlides de Prous amb tota la seva descendència i li fan homenatge de mans i boca.

O. Original en pergamí (340 x 255 mm): BC, Arxiu Històric, pergamí n. 368.

4. 1293 maig 10

Prous, filla de Bernat Oliver, cavaller d'Eivissa, dona en dot al seu marit, el cavaller Bernat de Bedós, la força de Bedós, que posseeix en alou a les parròquies de Sils i Vidreres, i de totes les pertinences, prestacions agràries, servitud, jurisdiccions i altres drets que li corresponen, en alou o en feu, en aquestes parròquies, amb la reserva de 200 morabatins per al seu testament. Per la seva banda, Bernat de Bedós li fa donació en concepte d'escreix del feu anomenat de Fonts, que té a la parròquia de Calonge per Berenguer de Santvicenç, i del castell de Malavella, que posseeix en feu pel rei, també amb les seves pertinences i prestacions, el domini de béns i persones i els seus altres drets i amb la mateixa reserva de 200 morabatins per al seu testaments, i declara que correspondrà a Prous la meitat de les adquisicions i els guanys que ell realitzi i obtingui mentre visquin junts i de la seva cambra o dot, segons conté l'instrument dotal que ambdós van atorgar abans de les seves noces, el 7 de setembre de 1286, en poder de Ramon Rabassa, notari públic d'Eivissa. La donació dels drets de Calonge respecta l'assignació vitalícia que en té Cília, mare de Bernat de Bedós, en virtut d'un compromís i arbitri que van signar aquest darrer i el seu germà Guillem de Bedós.

O. Original perdut. – A. Còpia en paper de 1301: ADG, Mitra, calaix 5, vol. 24, f. 46v-47r (numeració moderna, f. 49v-50r)

5. Relació cronològica de documents en els quals s'esmenten possessions dels Bedós a Sils i a Vidreres

1361. Ramon Cerç, de la parròquia de Sils, va vendre a Guillem Vidal, de la mateixa parròquia, un tros de terra al Pla de Rec Clar de Vidreres, pel preu de 45 sous. La venda es fa a reserva dels drets de domini directe de la casa de Bedós. (BC, Arxiu Històric, pergamí n. 456).
1388. Francesc Cabot, de la parròquia de Vidreres, ven a Pere Bosom, de Sils, un tros de terra situat dins el clos del mas Cabot, pel preu de 13 lliures i 15 sous, a reserva dels drets de domini directe de l'hereu de la casa de Bedós (BC, Arxiu Històric, pergamí n. 378).
1402. Lleó Bellvehí, de Vidreres, passa per causa de matrimoni al mas Marrahí de Sils i es declara persona pròpia del senyor Galceran de Cruïlles, de Caldes de Malavella (BC, Arxiu Històric, pergamí n. 404).
1570. Salvi Raiga àlies Albanell, pagès de Vidreres, va vendre a Salvi Alzinelles àlies Pedrer, pagès de Sils, tot el mas Bosom situat a Sils, pel preu de 25 lliures. El mas Bosom tenia una extensió de 30 jornals i afrontava amb els masos Sers, Cabot, Pedrer, etc. El domini directe corresponia al donzell

- Miquel de Cruïlles, fent-li un cens per Nadal de 9 sous (Arxiu particular del mas Pedrer de Vidreres, pergami núm. 1.).
1577. Felip Massaguer, frare del monestir de Sant Pere de Galligants, ratificà l'establiment fet a Salvi àlies Llobet Pedrer, pagès de Sils, com a procurador de la seva muller Margarida Llobet Pedrer, propietària del mas Pedrer de Sils, de tot el mas Alzina derruït i el seu quintà, en total 10 vessanes. El mas Alzina estava situat a Sils i afrontava amb els masos Marrayni de Sils, mas Llobet, amb alou de Miquel de Cruïlles, amb el monestir de Sant Llorenç de les Arenes i amb el camí públic de Sils a Vidreres (AHG, Notarial, Girona-5, vol. 686, notari Bernat Casellas).
1590. Pere Oliveras àlies Carbonell, pagès de Vidreres, confessa tenir per Miquel de Cruïlles, senyor de la torre de Bedós, les terres del mas Carbonell, que inclou casa, terres de conreu, clos, quintana i bosc, en total 12 jornals. Pel qual fa al senyor de Cruïlles tasca i cens de 2 gallines per Nadal. També confessa tenir una feixa boscosa que fou de pertinença del mas Alegrets, a prop de dit mas Carbonell; i una peça boscosa que fou del mas Flor. Tot situat a Vidreres (Arxiu Llobet (Vidreres) 4/3/3 i 4/3/4).
1600. Salvador Domènec, pagès amo del mas Domènec de Sils, va vendre a Joan Pedrer, pagès de Sils, un tros de terra erma situat a Sils, en el lloc anomenat Comes Tomàs de pertinença del mas Marray. El domini directe corresponia al senyor de la casa de Bedós, amb la prestació d'un cens per Nadal d'un parell de gallines (Arxiu particular del mas Pedrer de Vidreres, pergami núm. 2).
1611. El capítol de la catedral de Girona va establir a Galceran de Cartellà, senyor de la torre de Cartellà de Maçanet de la Selva, el mas Serra àlies Oliver situat en el veïnat de Bedós a la parròquia de Vidreres. El domini directe corresponia a la capellania de l'església parroquial de Vidreres. També li establiren altres peces de terra, entre elles una de boscosa de 15 jornals que afrontava amb els masos Oliver, Pau, Vidal i Ferrer de Bedós que posseïa en Sers de Sils (AHG, Notarial, Girona-1, vol. 919, notari Pere Galí).
1629. Els tutors de Francesc de Cruïlles van establir a Joan Pedrer, pagès de Sils, i a Esteve Agustí, sastre d'Hostalric, el mas Sunyer, derruït, de 20 vessanes, situat a Sils, que afronta amb els masos Domènec, Carbonell, Vidal, Reverter i Agulla. Una peça de terra boscosa situada a Sils, anomenada Ruhirona que afrontava amb el mas Carbonell i amb en Matamala. I una petita peça de terra de 8 jornals situada a Sils en el pla del Rec Clar. Hauran de prestar al senyor de Cruïlles de cens per Sant Pere i Sant Feliu, 1 quartera de forment a mesura de Barcelona i 2 sous (AHG, Notarial, Girona-6, vol. 699, notari Miquel Mascord).
1746. Josep Guinart, mercader de Blanes, amo del mas Moragues de Vidreres. Quan capbreva terres del mas Vidal a favor del monestir de Sant Miquel

de Cruïlles, esmenta que una peça de terra de 3 jornals la té pel noble senyor Joan de Cruïlles, com a senyor de la torre de Bedós (AHG, Notarial, Vidreres, vol. 79, notari Joan Caselles i Cort).

Fons consultats

Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)
 Arxiu Diocesà de Girona (ADG)
 Arxiu Històric de Girona (AHG)
 Arxiu del Monestir de Sant Daniel de Girona (ASD)
 Biblioteca de Catalunya (BC)
 Registre de la Propietat de Palamós

Bibliografia

- ANORO, F., LL. COSTA, N. FIGUERAS i J. LLINÀS (1993): *Veïnats, camins i cases de pagès. Aproximació històrica als termes de Sils i Vallcanera*. Sils: Ajuntament de Sils.
- BADIA, J. (1977-1981): *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. Girona: Diputació de Girona.
- BAIGES, I., G. FELIU i J. M. SALRACH, dir. (2010): *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*. Barcelona: Fundació Noguera.
- BISSON, T. N. (1997): *L'impuls de Catalunya. L'època dels primers comtes-reis (1140-1225)*. Vic: Eumo Ed.
- CAIRNS, T. (1994): *Caballeros medievales*. Madrid: Akal.
- CASTELLS, N. (1984): "La immigració vers la ciutat de Girona (1473-1576): el cas de la comarca de la Selva". *Quaderns de la Selva*, 1: 93-105.
- COSTA, M. M. (1982): "Palamós medieval: aspecte de la defensa de la vila". *Estudis del Baix Empordà*, 1: 139-154
- FELIU, G. i J. M. SALRACH, dir. (1999): *Els pergamins de l'arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*. Barcelona: Fundació Noguera.
- FOLCH, C., J. LLINÀS i J. MERINO (2007): "Excavacions arqueològiques al castell de Malavella". *Actes del III Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna de Catalunya*, Sabadell: Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval.
- FORMIGA, J. (2011): *Història de Vidreres*. Vidreres: Ajuntament de Vidreres.
- GUILLERÉ, C. (1989): "Criteris medievals per a l'estudi comarcal: el de la Selva a través de les enquestes episcopals". *Quaderns de la Selva*, 2: 85-101.
- (1993): *Girona al segle XIV*. Barcelona: Ajuntament de Girona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- HOMS, M. M. (2005): *El sindicat remença de l'any 1448*. Girona: Ajuntament de Girona.
- IGLÉSIES, J. (1991): *El fogatge de 1497*. Barcelona: Fundació Vives i Casajuana.
- LLINÀS, J. (2009): "Crisi i transformació dels castells a la Baixa Edat Mitjana. L'exemple del vescomtat de Cabrera i les senyories veïnes". *Actes del I Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric*. Hostalric: Ajuntament d'Hostalric.

- LOAISA, E., J. MOLLA i D. MORÉ (2009) “Dos cents cinquanta anys d’ets i uts de l’Hospital de Pobres de la Vila de Tossa: un vincle entre Tossa i Calonge”. *Quaderns de la Selva*, 21: 241-182.
- MALLORQUÍ, E. (2011a): “Els cavallers”. En: FIGUERAS, N. i J. LLINÀS, coord. (2011): *Història de la Selva*. Girona: Diputació de Girona, p. 270-274.
- (2011b): *El Llibre Verd del bisbe de Girona (1362-1371)*, Girona: Diputació de Girona.
- MARQUÈS, J. M. (1985): “Vilobí d’Onyar a través del capbreu d’en Ramon Malars”. *Estudis d’història agrària*, 5: 27-52.
- MARQUÈS, J. M. (1994): “Les actes de consagració de les esglésies d’Arbúcies, Vallcanera i Martorell (s. X)”. *Quaderns de la Selva*, 7: 151-156.
- MARQUÈS, J. M. (2009): *El Cartoral de Rúbriques Vermelles de Pere de Rocabertí, bisbe de Girona (1318-1324)*, Barcelona: Fundació Noguera.
- MERCADAL, G. (2006): *Notes històriques i geogràfiques de l’antic estany de Sils: límits, termes i hidrònims*. Sils: Ajuntament de Sils.
- MESTRE, J. (1996): *Els Templers. Alba i crepuscle*. Barcelona: Edicions 62.
- MIRAMBELL, E. (1993): “El casal dels Sarriera al segle XVI”. *Revista de Girona*, 159: 36-39.
- MODOLELL, J. M. (1993): *Cabrera de Mar. Castell de Sant Vicenç o de Burriac. Síntesi històrica*, Argentona: l’Aixemador Ed.
- MOLLA, J. i J. BAUTISTA (1998): “La vinya i el vi a la conca de la riera del Tinar (Calonge)”. *Estudis del Baix Empordà*, 17: 191-220.
- MOLLA, J. i E. LOAISA (2006): “Visions de la pagesia de Calonge des de la fi del segle XVIII a la fi del segle XX”. *Estudis del Baix Empordà*, 25: 185-224.
- (2011): “L’origen del nucli medieval de Calonge fou la Cellera i no el Castell”, *Actes del II Seminari d’Estudis Medievals d’Hostalric* (18-19 de novembre de 2010). Hostalric: Ajuntament d’Hostalric.
- NEGRE, P. (1966): “Documentos relacionados con Mallorca, otorgados por personalidades de tierras gerundenses”. *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, 18: 213-260.
- PALOU, H. (2002): “La costa de Girona. Aproximació a les condicions d’ús i aprofitament del mar litoral i la platja”. *Jornades d’Història Medieval* (Lloret de Mar, 15, 16 i 17 de febrer del 2002), p.
- PELAI, P. (1978): “Antigues cases senyoriales gironines”. *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, 24:
- PONS, J. M. (1984a): *El cartoral de Santa Maria de Roca Rossa*. Barcelona: Fundació Noguera.
- (1984b): *Inventari dels pergamins de l’Arxiu Històric Fidel Fita d’Arenys de Mar*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- (1989): “El Mercat i la carta de poblament de Calella”. *Recull d’estudis d’història jurídica catalana*, III. Barcelona: Fundació Noguera.
- (2001a): “A l’entorn d’una carta de poblament de la Vila de Blanes”. *Blanda*, 4: 61-64.
- (2001b): “Les jurisdiccions dels vescomtats de Cabrera i de Bas, l’any 1527”. *Revista de dret històric català*, 1: 155-213.
- ROVIRA, A. (1926): *Història nacional de Catalunya*. Barcelona: Edicions Pàtria.

- SANS, J. (1997): *Col·lecció diplomàtica de la casa del temple de Barberà (945-1212)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- SAMSÓ, R. (2003): "Vincles del Monestir de Santa Maria del Mar de Calonge amb el de Sant Daniel de Girona". *Estudis del Baix Empordà*, 22: 121-140.
- SANTAMARIA, D. (1996): *Vilobí d'Onyar*. Girona: Diputació de Girona (*Quaderns de la Revista de Girona*, 66).
- SOBREQUÉS, S. (2010): *Catalunya al segle XV. De la sentència de Casp al regant de Ferran II el Catòlic*, Barcelona: Editorial Base.
- (2011): *Els barons de Catalunya*. Barcelona: Editorial Base.
- Taller d'Història de Maçanet de la Selva (1994): *Maçanet de la Selva*. Girona: Diputació de Girona (*Quaderns de la Revista de Girona*, 50).
- TRETÓN, R. (2010): *Diplomatari del Masdeu*. Barcelona: Fundació Noguera.
- TRIJUEQUE, P. (1991): *Capbreu de la Mitra de Girona. Vila-romà i Vall-llobrega (1315)* (Treball inèdit).
- (2003): *Els senyories feudals de la Batllia de Palamós*. Palamós: Pere Trijueque i Fonalleras.
- VILAR, M. (2000): *Els béns del Temple a la Corona d'Aragó en suprimir-se l'orde (1300-1319)*. Barcelona: Fundació Noguera.
- ZUCCHITELLO, M. (1982): *El comerç marítim de Tossa a través del port barceloní (1357-1553)*, Tossa de Mar: Ajuntament de Tossa.
- (2011): "El poblament de la Costa Brava a l'època medieval". Conferència 23/9/2011 en ocasió de les *Jornades Europees de Patrimoni a Sant Antoni*.